

teret måde, nærmest synonymt med »gruppesammenhold«, selv om det faktisk er langt mere omfattende og nuanceret. Det kunne have beriget bogen, hvis bl.a. denne teori var blevet præsenteret for læseren i sin helhed og drøftet mere indgående i forhold til de historiske problemstillinger.

Den både uundgåelige og nødvendige debat om metoder og konklusioner skal på ingen måde anfægte, at bogen er en stofmættet og kompetent afhandling om et vigtigt emne i industriens og det industrielle arbejdsmarkeds historie.

Jan Pedersen

BIRGIT MARSCHALL: Reisen und Regieren. Die Nordlandfahrten Kaiser Wilhelms II. Schriften des Deutschen Schiffahrtsmuseums 27. Hamburg, Ernst Kabel Verlag, 1991. 270 s., ill. DM 38.-.

Man har beregnet, at den tyske kejser Wilhelm II var borte fra regeringssædet i Berlin mere end halvdelen af sin regeringstid. Årsagen var hans forkærlighed for militære parader og manøvrer, men navnlig for krydstogter til søs: om sommeren til Norge, om vinteren til Korfu.

Hver eneste sommer fra 1889 til og med 1914 tog kejseren på et mere end månedlangt nordlandstogt i sin elegante yacht Hohenzollern. Ombord omgav han sig med et jovialt mandeselskab bestående af æsteter og militærpersoner i skøn forening. Denne gruppe tæt om kejseren var ved flere vigtige beslutninger ved at træde i stedet for regeringsorganerne hjemme i Berlin, eksempelvis under regeringskrisen i 1896.

Udenrigspolitisk i forhold til Norge og Sverige kom Wilhelms personlige diplomati på stedet derimod ikke til at spille nogen rolle. Hans forsøg på at opretholde unionen mellem de to lande i 1905 og på at hindre Edward VII's danske svigersøn i at blive norsk konge viste sig således frugtesløse.

Kejserens optagethed af Skandinavien hang sammen med hans pangermanske ideer. Han var stærkt optaget af vikingeskibe, stavkirker og så videre. Ja, i Østprøjsen byggede han sig selv en stavkirke og et jagtslot i drageslyngstil. Ved Sognefjord rejste han en kolossalstatue af vikingen Fritjov og i Balestrand en af kong Bele.

Kejserens begejstring for Norge bidrog til, at en omfattende tysk skandinaviensturisme voksede frem – side om side med tyske firmaers betydelige investeringer i norsk elektroindustri, minedrift og hvalfangst.

Fremstillingen bygger på et omfattende utrykt kildemateriale i tyske, norske og til dels svenske samlinger. Den giver et detaljeret billede af Wilhelm II og hans mænd. Dens styrke ligger hovedsagelig i den tværfaglige belysning af de 25 nordlandsfarter, såvel politisk som søfarts- og kulturhistorisk.

Erik Gabel